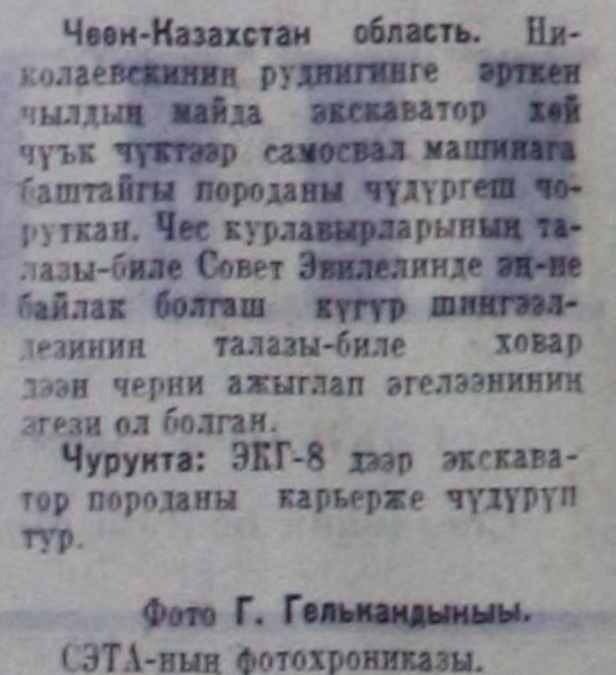

ССРЭ-нің Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министриниң бирги
оралакчызы М. А. Прокофьев-биле беседа

лаанын мурунда салынган кол
ла сорулга — тускы артегилдер
бетекзориянын шынарын ажкыдер
Ичынганс хундуксу, ыланга к
жакы болгаш ааочо өөредилге ч
леринге өөөредилге чорудугааын
жакшери негеттинин турар. Иланг
бакшылар составынын бетекзил
ажкыдери коругенен. Математик
физика, химия, биологияга хама
рышкан бакшыларынын мергезиле
бетилер. Бакшыларынын болгаш ст
дентилеринин артем-шинчиле аж
лы куштедилерин база дөө өөрд
илге черлеринин болгаш технику
нарын материал-техниктик бааза
нын быжылаарду коругенен.

Бистин азам аксенийн бидиг
мергезилин улам сайзырадыл, олар
ныц иле таалай-биле канналагын
че Коммунист партия болгаш Со
вет чараа доктаама сайгаш салы
турар. Дөөдө өөөредилге черлерин
болгаш техникумнарга чаа хууэ
алдынгылар, эске буту студентин
Дер-биле бир дөмей, коммунизм тур
гуушукунуну узуг-узуг сорулга
ларын ылангыт шийитилерин шыаа
тускы артегилдерге болур дөаш, бот
тарынын куш-ажыгыларын, чуткуу
болгаш десек чот аныак кызмама
кай чоругу коругура алаар.

Устунде айтылганымы чедиш-
киннер бар-даа болза, нинти
ажалдын организастыг талазы
сула тургустунган. Ажыла кой-
лаптыг учураштырып турар чу-
ве, кайы-даа чутула кампаняла
ажылдап турар кижилер ортузунда
агитас-массалиг ажыл кошкан
тургустунган болгаш муракчы-
ларга шаңчал-мактал тыпысмын-
ны. Хемчегилери доктааттынмаа-
нында. Чоокта чаа болуп эркек
партибуронун хураалына акти-
вчилерин талазындан шынгын
шугумтуелди кылза-даа, байдал
мурункузундан шоолот эскери-
бейн турар.

Амгы уеде чутула сорулга бол-
за, бугу кампанялыг ажылдарын
бир ай, организастыг чорудары
болур. Ычганаш мында бар чте-
пестерни дарый чайладары чуту-
ла.

А. ДОПЧАА.

үмүстөзгө болуп турар. Бөлүмгө үмүстөз кардар айтырмн дакка берг байдалда. Бисте чүчү-бүрү бөлүмгөрүн уаурутуп турар бисте калым-да тускый эрөч чок жижилер-тур. Олашүптү кекжизе школада өөрөйп-ар болгаш чамалыктары уругулар-үгөсгөрүн көргүзүп туржук, багай дем-дектерип ал келген. Пионерлер бажы-кыңып септелгезе ам-даа доозубалар-а «Коммунистүгү» тууду-септелге эге-лемини началыгыни сиз Зыбьмер-септелгени дарый доозар дугайын-а кыңып-даа сатып салгылар турар.

Кызыл башкыларынын чөвүл э-а чалыгып кыркжычылери бо 1965—66 өөрөдиге чалында бөлүмгөрүнн ажилчи улам екижизер төлөздө, чүчү-кыңып база дугурушкан. Чүчүн-даа мурунда бөлүмгөрүн уаурутуп турар башкыларыни ортүзүгө методика ажилчи күштелерири чүгүлдө деп-демегелдиз, өөрөдиге ажилчыни дүр-дүгүздө эки бөлүмгөрүнн ажилчыни дүржүгүлэмн иттердеп, оларын уауруткучуларыни ужуражыгаларын ай санында организастарын шиттир-лэди.

Школадарын директорлары бол-гаш өөрөдиге эргелектери бөлүгү-

сепкид ханышкыянын тугалап
орар.

Шак ындыг анык мурнакчы-
ларыны бир дугаа чижэнге Алек-
сандр Кара-оолду кыргызлиер.

Эл болза тогу хураганлар малдап
кыштаан. Оон бир дугаар төрүп
турар 337 тогулары безин 320
хураганыны берген, бир хойдан-на
3,7 г дукту кыргын алган. Анык
жойну малдары эң-не берге
болгаш харыскалагын ажыл.

Мичалза-даа эш Кара-оол мааза
өрөстиг болгаш ажыл-агый-
жы чоруну көргүзүп харын-
даа хочун малчынарыны безин
ажылган. Эш Кара-оол мал чөмпи-
ге 10 тонна ситенин белеткээр
күлүзгөтөш, ам 7 тоннаны белеткеп
алган.

Кара-Талдын хойжулары бо
зылын хой бүрүздөн ортумаа-
зын 2 г 210 грамм дук азын
дире планын 2 г 581 грамм кыл-
дыр күүсеткен болгаш республика-
нын чаа беш чыл планындаа көр-
түнгөн дөңнөйдөн безин ажыр
жылмадан. Ажылдын херек кы-
чында аки түңиелди деп чүвө ол-
кур.

К. МААДЫ.

«Кызыл Шетиякны кудумчузу 3,
«Сылдысчыгаш» солунга.
Таңды район Бай-Хаак
школяынын өөреничизи
Оюн Кородадан».

Мындаг адрестиг чагаалар уруг-
ларнын ынак солунунун тургустунган
чыныдан солгаар бо-ла кээр. Бинде
өөрөөлдег чылынын эгезинде оон
чагааларынын алаанда адрези өс-
көрүлпн, — Кызылдың № 2 Школяы
нын кызыл таава адрези. Школяы

Школа хүлээп алыр комиссия бисийн школаның шимделде-дерилгезин айонда эң эки деп хүлээп алган.

С. БАДЫ.

1952 йилдиги кичигида чүсө. Оюн Короланын «Эрес дидим пионер» деп чүүдү «Сылмысаткашка» парлатыпкан. Сонгадан адыг кирип кел орда, ону боолал өлүрү каан пионер оолдун дугайын биле бижэн. Желаканын ажилдакчаларынын элечтиг хуралына ол чүүдү эки этеп коргеш, кызыл сабырга кирипканын чүүдү бижээн дэши Оюн Короланын чүсү чөтөгө чагаар ортукай. Билчарада ол Кызылдың ашык уулиништен дооскан. Токуз-түсө Тоора-Ем ортумак шөкөлөзин а башкылап турган. Каш хонук этектеде пионер оолдун дидим вангыг чөрүрүүн дугайында соңуга парлатынган чүүл үлүг соуургадай болуп, ол оол шыкан изим болурунун дугайында чагаар шөкөлөз номчүккүлардан хөйлөксө келген.

Оюн Короланын душмэни дүшүкчө дээр-ло Ол Даржаевге оон доктамайл кичигини болуп ажилдап келген. Оон соонда ол болууну демир үчүчү Шыныч уулаңдырыпкан. Оюн Короланы дигеш ат, фамилия солунуун

Шахтёржу тиилелгелер

— Чеди чыл бо чымын төнүп турар болгай. Ол шахтёрларга чүнүң-биле онза демдегледиг болганыл?

Шахталарда болгаш разрезтерде түчүлүг техника бар апарган. Азынчалыкта беш муң ажык комбайнлар, он чеди муң электровозтар, түркү чүдүрөр алды муң машиналар болгаш өскө-даа хай деригер ажилдап турар. Хөмүр дагыты казар, дагытыче үндүрер, демир орук ва-

45 миллион тонна хөмүр даш бүдүрүкчүлүг Иртыштин № 5-6 разрезинде туруп турар. Ол болза делегейде эңине улук разрез.

гаар алырга 1970 чылда шахтёрлар-
ның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү
30—50 хуу улгадыр ужурут.

ЧУРУКТА: (устунден куду) зенно эргелекчиси Я. Федотов, даг ажалчыны П. Пянов, электрия слесары Б. Граховский, даг ажалчыны В. Бажапов, Н. Азуров болгаш бригадир А. Орловский.

Фото А. КУЗЯРИННИИ.

СЭТА-нын фотокорреспондент.

П. ГУБА,

Хөмүр-даш резинини автотранспорт начальниги.

Шахтёр Б. Чагар-оол бо ажыл
дап келген чылдарынын дурд
зунда шахта баштаар черинде
болгаш өскө үстүкү черлерде
шаңнал-макталдарны ап чораан
«РСФСР-нин конгуч эки шахтё-
ру», «Шахтёрга адар» деп хөрө-
демлектерин оң алган.

ЧУРУКТА: Кызыл-Хавак шахтаынын мураккачлары (солгаг тараздан) электровоз машиници Н. Т. Козлукский, электро-слесарь В. Я. Якимов, хамур даш чуудурукчулери Т. Ф. Тимошин, Г. В. Киселев, артында (солгаг тараздан) шахта машиналарын- кич бөлгөш Механизмгеринин машиници С. Г. Смирнов, хамур даш дүжүркүчүзү Г. И. Жукон.

дишканын ажыгалаан. Бо дээрге хөмүр даш казырыны талазы-биле биестик шахтасын ышкаш ындыг шахталарга эх-не депшигелериг арга болгон. Моон журунда Морозовтуң бригаданын ол аргазын Краснояр совнархоз бедии-биле үнелээн болгаш «Кызыл-Хахатың шахтерлары» деп тускай листок үндүргөш, ону тайылбырлап бижип, өскөскерге ажыгдалар-биле сумелээн. Ам уеде ол чаа системаны шахта бүгү бригадаларда бүрүнү-биле шиңгээдип алган.

М. ТУРУШЕВ,
шахтаның кол инженери.

(Саннар болгаш фактылар)

СОВЕТ ҮЛҮС август 29-та шахтёрлар Ҳиндун демеделег артырилган Миллар партияси санини боғаш фактлар ботарминин чакчыл болган байрайларни дагжылар болган шахта тузугуларын чуңуң-биле ужуражым турарын тодагарй чуғалаан турар.

Хөмүр дам казын тымар талазы-биле Совет Эвлялет демеделег бирги черде турар. 1965 чылга чурта 578 миллион тоңу хөмүр даштын казып чыгарып турар. Тоңу сунуулар 19 миллион тоңу хой болуп. СССР-де оттулар чуңулдан дөртүңн бип хузуун ажим арга-биле тым турар.

ниң дуғузунда шахтерлар 300 ажыг хөмүрнү тар алып хөмүр даш комбайнларын алырлар. Хөмүр даш казып турар оңгарлар-ның чылда бүдүрүкчүлүү 4—4,5 миллион кубометр болур «Урал-

Кандыг-даа мергежилге, ажил-ишке үр чылдарда үзүктөл чок ажиллап, улам-на мергежип бар чоруур кижилер ажилдын зай-базын ыяш чып тургаш билип алгаш, хөмүр даш шахтанынче чоокшулап, аңаа ажиллап кирчүглө салдынчак чалгаа, кылган аялынын харымсалгазын бодавас чортан тыптыр—деп ол чугаалады.

32. Алдыңкы көөргө безин оолдарымыз шырайы хөвөрү, Орлан-шюваа бактарында аныкымыз отугаштары кытыгып оранын көөргө, чүбөгө торулур хире эвес эгер, мычылда-лаа топлур хай-биле эвс өр-биле тазуа турду. Бактыр заболышхистер, шикшилер, сөөртүчүлөр деп аада турган. Ам аззөгө бүгү чүве техника күжү-биле кылдын, зорго мержегил аттары безин чыгаруу.

— Ажыл дээр, оң хамаарыштыгура-
ны, организацияны кирип алганы оё.
Бичиг Мия бодуну шмдарла-
а ажылы—мш бууду чым, кажкан
топкан тургузар ажылга бир чыл
болгон. Адам кыдыраа ажылдан
ажалдык, айнаа коммунист ку-
ш, айнаа коммунист куш-ажылдын
шамалчыны деп белгү атны тывыс-
кан.

— Ажыл шагы үзөр, озаалдар,
планын озаалда күсүстүгүнүз дээр
норонг чыкпалар, неч кереке бидес

ажыл-херекке бала уут уут-хуу
кирген. Бригада чогаалчы ку
ажылы дээр коммунист ку
ажылдын бригаданы деп белгү ат
төлөтүп болган.

а жылдаан. Адазы шахтада жылдан чегээлг чүүлдерни мен черле билес
турар болганда, оол баштай күш- кижин мен. Ол бүгү өөдежок чорук

С. ЧИГЖИТ.

A black and white photograph of five men in military uniforms, likely soldiers, standing in a row. They are wearing caps and jackets, looking towards the camera. The image is grainy and has a historical feel.

АПН агентилели.

ажлаах тургузар ажылга 6р чыл
ажылдаан. Адаы шахтада ажылдап
турар болганда, оол баштай куш
планннг онналда куустеттинмээн дээр
чегрелиг чууддери мен чэрле билбес
кижи мен. Ол буту өөдөжөк чорук
төлөптг болган.

С. ЧИГЖИТ.

ЧАА ЧУУЛДЕР, БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

„КЫЗЫЛ СЫЛДЫСТЫН“ КЫРЫНДА

Бо пароход—төөгүлүт. Аяа 1919 чылдын чынында анык Совет республиканын хоорай, суурларын кезнишкан. Надежда Константиновна Крупская чоруп чорган.

Боже Владимир Ильич Ленин бодунун чыгыс болгаш өөрүшкүлүг чагааларын, телеграммаларын чорудуп турган.

«Кызыл сылдыс» Волга болгаш Кама ол ынчаар ак гвардейжилерден чаа-ла хосталган черлерин таварып чорган.

Агитпароход Камбарка, Саранга, Воткинскин тавараш, Пермьге четкен. Чоран черинге-ле митингилер, беседалар, хуралдар.

Ленин «Кызыл сылдысты» үнүшкүн кичээгилейт хайгаарал турган.

Ам ол бүгү төөгүтө хамааржыр. Крупскаянын кижип турганы Саранга пароход доктар черинге митингинин дугайын сагындырды келир мемориалдык самбыраны ажиткан.

Хамааты дайыннын соода «Кызыл сылдыс» Пермь биле Горький аразына чоруп турган аяа пасаа-жир суднозу апарган. Ам бо судно

эртен он-он чылдарын дургунду-да чеже пассажирлерин сөөктө-нин санаары берге.

Чокта чаа «Кызыл сылдыс» Камбарка пароход хуралга кетип келген. Ол ашты чоруп дашыла-ныла бажыны апарган. Мана Ижевскин механиктин залуунун беш чур ажилчылары болгаш адыр-хаакчылары боттарын даштанылазын эрттергенер.

ШЫН БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛ

Чуваш улустун шүлүкчүзү Педер Хузангай ажилдаар столунун артында

Силерин ынак шүлүкчүдөр кымыл?

Журналист бо айтырмынга Андриян Николаев:

— Пушкин, Сергей Есенин база мээң чангыс чер чурттуу Хузангай — деп харымлаан.

Чуваштын улустун шүлүкчүзүн адим ужууку-космонавты адааны таварыла эвес. Педер Хузангайнын чогаалчы ажилы чутга Волганын эриктинде турар улуг эвес республиканын номчуучуларына эвес, харын оортон дашкаар номчуучуларга аки сурагалаан. Дорт он чылдар муруну чарында ол чеди харым анык ола баштайгы шүлүктөрүн бижээ. Оортон бээр оң шүлүк чогаалдарым чымчалары чырыкче үнгөн. Хузангай чуваш шүлүктелде сибалатониктиг шүлүк тургузун кийеринге улуг ролду ойнаан. Ол төрөн дымды Пушкинниң «Евгений Онегини» болгаш «Полтавын», Грибоедовтун «Уганаини» тешикшини, Маяковскийниң шүлүктелерин бол-

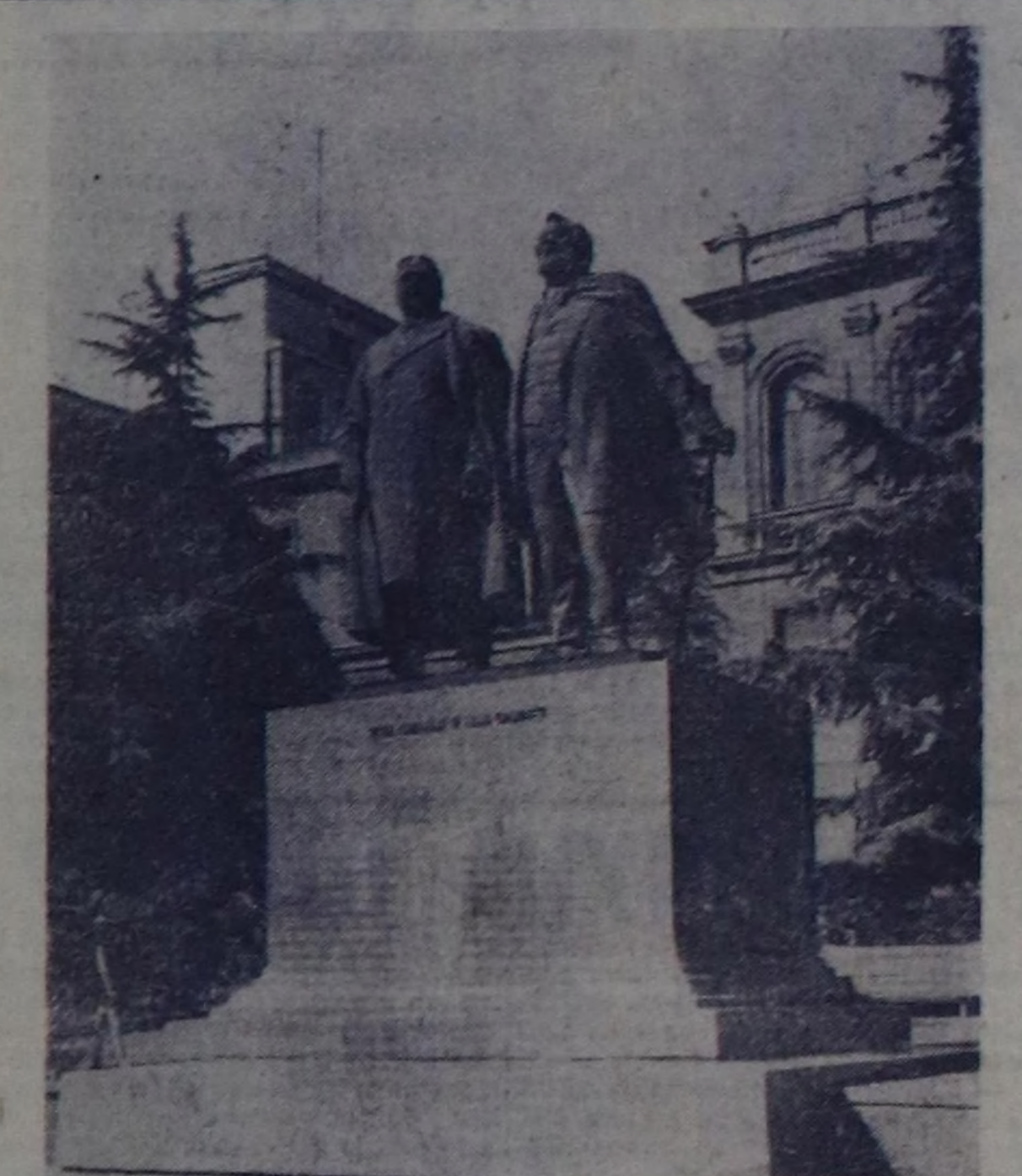
гаш Райнстиң шүлүктөрүн, Горькийниң расказтарын очудурган. Чогаалчы ажилдаар столунун артында олурда журажы бердим. Улуг эвес кабинетте хой номнар бар. Оларын аразында Чебоксарыга болгаш чурттуң өскө-даа хоорайларына парлаан өңүктөр авторларын белеке берген номнары болгаш чогаалдар. Чокта чаа ном делтирин Хузангайны ийн чаа номнары алаан-нер, Оларын бирээни Москвага «Советская Россия» деп ном үндүрү берге үндүргөн болгаш «Улуг угаан» деп адаан. Чымды үш — улуг эвес шүлүктелдерден тургустунган. «Улуг угаан» деп шүлүктелдин үнденинген черек шүлүктел болган фактыны кирип, педагогика ажил-чорудугаан дүрүм эуугаар эвес чайлап турган чуваш улустун чырыдычы Иаан Яковлевке Владимир Ильич Ленинниң дузалаанын, Ильичиниң кижилер дээс сагыш салымшкын дымчанып, кичээгилейти то-даны биле көргүсүн. «Мээң Рос-

сия» болгаш «Владимир Маяковский» деп шүлүктелдер бодунун характер-биле алырга, намдар хеирлиг. Шүлүкчү төрөн черин, бодунун дугайын, амдыралдыг оруунга бодунун ужурааларын дугайын чугаалап турар.

Мырраң чокта чаа Чебоксарыга чуваш дымга үнгөн номну «Мергежил болгаш шын чорук» деп адаан. Ол болза Педер Хузангайның литература шүлүктелдерин чүлүктелерин чымчалды, ажил талазы-биле өңүктөрүн эң-не солун ужуражылааларын дугайында чогаалчыны бижээ расказтары-дыр. Автор мээң чамдык эгелерин аттарын очудурган, оларын уткаын чугаалап турган. «Шүлүкчү күш-ажым» — номун эгзи шүлүкчүнүн мергежилниң чактырарын дугайында бодалдар-дыр. Анык кижилерин чогаалчы ажилына турсааткан чүлүк «Идегел» деп дому, солун эге-биле берген. «Ламар-биле он чеди хүнер иштер» деп эге кайгамчык болган шүлүктел дугайын тожуп турар. «Адын-сары Латвиядан төрөл» — Ян Судрабааланың дугайын, «Шылгаараан кижилерин» дугайын — чуваштың хоочун шүлүкчү болгаш прозанын Семен Эглерин дугайын чугаалап турар.

Бидыт-ла үр эвесте Педер Хузангай Кубага чорган. Аяа чоруп чоранын чүткел «Төрөн Волга» деп, тус черин журналин сөөгү номмериниң бирээниң парлаттыгын «Ырраке жуулушкун» деп бөлүк шүлүктелер болур. Шүлүкчү каяа-даа чорза, ким-биле-даа ужураша, бодун кезээс-ле төрөн Чувашияны, совет чериниң огу деп чоргааралып чорур. Кубаның хой талазы болгаш хайын турар амдыралын шүлүкчү хүндүлелдин болгаш кичээгилейти бур-гашкыны-биле хандыр көргөн. Сеткил-сагыштын болгаш чуректин чыгыс ханы оауруларын Куба революцияга, оң кижилерине турсааткан.

Ол бодунун чоокку планарын-

ТБИЛИСИ. Илья Чачавадзе болгаш Акакий Церетелине Руставели кудумчузунда турсааткан.

Фото Н. ГРАНОВСКИЙНИИ.

СЭТА-ның фотохроникасы.

«Бидип үнген чалгылар» деп аттыг номун парлап үндүрерин чугаалап турар. Ол дээрге чогаалчының лирика-зы-дыр. Шүлүктөрүн элээн хой кезээ бижиттинген. Шүлүкчү бодунун төрөн чуртун дугайын, сөөгү он чылдарын дургунду-да чуваштың ову-хери кий хире өскерилерин чугаалап турар. «Лирикалык маадым» — чаа кижиге. Шүлүкчү бодалы-биле алырга, чаа номга Куба дугайында бөлүк шүлүктелер кирген турар ужурун.

Педер Хузангай ийн дымдары мергежил талантымыз, аас-ке-жиктиг. Ол, чуваш-даа, орус-даа дымдарга бир дөмөй аки бижип билер. Мен ол дугайын, каяа чогаалчы столунан мраван бижиттинип олурда, бузуреп көргөн мен. Шүлүкчү чокта чаа орус дымга бижээни «Еленага өй» мры» деп, ужууку-космонавтар Андриян Николаев биле Валенти-наны бичин урунга турсааткан шүлүктелер номчууду.

Чогаалчыны ажилдаар столунун кырында машинага хал каан огаа арыннар-ла хой. Ол болза бөлүк анык чуваш шүлүкчүлөрүн очудурган, дагестан улустун сурагалы шүлүкчүзү Расул Гамзатовтун «Лирика» деп, шүлүктөрүн чымчалды-дыр. Ол чымды адаа Педер Хузангайның редакторлааны-биле чырыкче үнөр, адаа эге кирилден база ол бижээ.

— Бистер, чогаалчылар, найм-ралдыг оруу-биле чоруп ораб бис, аңгы-аңгы дым-домактыг кижилерин чокушаштырарына дузалаар бис — деп, Педер Хузангай чугаалады. Чокта чаа, Пушкинниң «Моцарта биле Сальерини» очудурган, ам чуваш дымга адаа Гамзатов база дымдар, мындаа чаа Болгарияда «Димитровска хаста» деп солун-нуң номери келген, мында шүлүкчү Иван Троянскиниң очугаалы-биле «Мээң Россия» деп шүлүктел-лимден үзүндү парлаан боду.

Марк ТАТАРИНОВ.

ПЧА-ның корреспонденти.

Баштайгы уйгур балет

Казактын күрүмүнүн уран чүлү-нистүтүп директору Кудус Кужамьяровтун ады бирги деп сос-биле болганчак-ла таваржы бээр. Бодунун үзүндө ол уйгур улустун бирги мергежил композитор апарган болгаш баштайгы «Назугум» деп национал операнын база «Ризвангуль» деп симфония-лы поэматын бижээ. Оң чогаал-дарын делегилейн хой-хой дымда-рында хүсүлдү турар. Композитор чокта чаа баштайгы уйгур-профессор апарган. Ол дээрге

кажан «Чин тимур батыр» (Шы-лан-ла кан маалыр) деп баштай-гы уйгур балетке музыка бижии-рин дооскан. Балетти Казактын күрүмүнүн Абай аттыг оң бол-ган балет театрыга көргүсүн.

Кудус Кужамьяров — СССР-иниң композиторлар Эвентелиниң баштаар чериниң секретары, Казакстанниң Коммунисттик партия-зының Топ Комитетиниң кеңигү-ю, республиканың Элдик Совети-ниң депутаты.

(ПЧА).

„ЧАЙКА“ ЧУГЛЕРИН СОЛУП ТУРАП

Эрткен чылын тоску бүтү-делегилеринге болгаш яр-маркаларынга Угличиниң шак за-водунун бүдүргөн «Чайка» деп хол шактарын делеп салган тур-ган. Ам оларын ГДР-те, Иранга, Венгрияга, Сирияга болгаш өскө-даа чурттарга делегилерге ко-роп болур. «У» механизмиери са-лып алыр кире үнелгилер деп,

«Чайка»-биле танышкан Англия-нык «Элико» деп фирманынча тур-гун.

Бо чылын Волганын 350 муң «Чайкаларын» дашкын чурттар-га чурттакчы конда бир килограммын моң адаанда өртөктөр-биле хүлээп ал турар.

К А Т Т А Р

Инек-караа (кара өңүг) 0-50 көп.

Инек-караа (кызыл өңүг) 0-40 —

Көк-хат 0-30 —

Кыш-кулаа 0-50 —

линде бүдүрүп солуп турар эң биче хемчээлгил шак-тыр. Сөөгү моделин механизминин узуу чүткел 13,5 а дооразы — 9 милли-метр, шактын кылыны — 3,3 мм. Угличиниң шак кышкыларын ажилына бо чылын чаа чур-бола, уаур-делер катышкын тургузулуп болган боду автомат-тыг арга-биле дымчанын, топ

КАТ, МӨӨГҮ ХҮЛЭЭП АЛЫР

Райполарын, сельполарын ашчыр-тышын кооператив ажил-агиларын белекел конторалар болгаш Кызыл хоорайда Сесер-диг сельпоу чаа бижкан каттарын болгаш чеме ажилдаар мөөгү-лерин чурттакчы конда бир килограммын моң адаанда өртөктөр-биле хүлээп ал турар.

К А Т Т А Р

Инек-караа (кара өңүг)	0-50 көп.
Инек-караа (кызыл өңүг)	0-40 —
Көк-хат	0-30 —
Кыш-кулаа	0-50 —

МӨӨГҮЛЕР

1-ги сорттун груздизы	0-50 көп.	Дузал каан	0-61 көп.
2-ги сорттун груздизы	0-40 —	0-50 —	0-50 —
1-ги сорттун рыжиги	0-50 —	0-65 —	0-65 —
2-ги сорттун рыжиги	0-40 —	0-44 —	0-44 —

Чеме ажилдаар өскө-даа мөөгүлөр 0-35 — 0-40 —

ТУВРЕСПОТРЕБСОЮЗТУН БЕЛЕТКЕЛ ЭРГЕЛЕЛИ.

Респотребсоюзтун Кызылда садыг баазасынга

ЧУДУРУНЧУ АЖЫЛЧЫНАР, ТАҢЫЙЛАДЫР НЕГЕТТИНП ТУРАП

АЖЫЛДААРЫН КҮЗЭЭННЕРНИ САДЫГ БААЗАНЫ ЧАЛАП ТҮР.

21—65 болгаш 20—21 ду-гаарлыг телефоннарже телефоннап тургаш, ажилдын байдалы-биле таныжып ап база болур.

КАРА ӨҢНҮГ ИНЕК-КАРАА

Сөөгү үдө каттарын, эн-улаңгыя кара өңүг инек-караан ол-ла хевээр чигир-биле холааш, өл хевээр кадалааларын кижилер сонугурап турар апарган. Ындыг арга-биле белекел инек-караан амыл-чым хевээр артар болгаш С деп витамин-биле бай-лак болур.

Кара инек-караанда С витами-нда хой — 100 грамм ымыг катта ортумаа-биле 300 милли-грамм болур. Бир эвес ол катты шын консервалан, кадалаалар болза С витамин ымыг продукт-га дыка хой айлар дургунду-да хевээр артар.

Кара өңүг инек-караан шын белекел алырга канчаарлыг? Хамыктыг мурунда үрелген, чу-рулган болгаш кургаган каттарын аңгылап, сортааш, оң соода арык соок сутга куур болгаш арык ишт микш температур-га кургадыр. Кургадырда катты чугаладыр кадар.

Оң соода катты эът тыртар машинага долганлаш, бир кило-грамм катка-ла ийн килограмм чигир онаштыр холааш, ык хо-луп буталар. Оң соода инек-караан шыл саага ургааш, оң кырында 0,5 сантиметр кылы хойг чигирин бисканал каар. Оң аксин шартал саазынч спиртке өтүргөш шыл кааш, ки-

рындаа база-ла ымыг саазын-биле дуглааш, шарып каар.

Инек-караан карынгы болгаш сериниң черге кадалаалар херек. С витамин-биле байлак ымыг инек-караанда киселдерин, сироптарын, сыскындыны кылып, жуукур кылдыр, даштан иштине суккаш, быжырыл-даа болур.

Чаа инек-караанда С витамин хой дээрин бидиртин. Бир эвес кылы 20 грамм ымыг катты чигир болза ол витаминге бүдүн хоңу-чуг хергелелгиле чедер.

Оон аарыны хайныдырбай тургаш мынчаар кылып алыр: аргылаш, чуп каан катты ыш кууртууш-биле чуурду алыр, оң чигирин соок сыскынды-биле хоңу (1 килограмм катка 1,6 кг. чигир болгаш 3/4 кезек сүг на-мзир). Бир эвес серин сүг на-мзир болза, ымыг варине элээн каш айларда бичи-даа үрелбес. Оң 3 ай болган соода көргөс, оң 100 граммды-ла 70—80 миллиграмм С витамин бар.

Каттарын пастеризаап аргылаар. Чуп каан катты арыг шылга уруп алыр. Оң соода шылга эңиг сутта он беш минута хайныдыр аргылап каа бөшкүч-биле дуглаар. Дуглап кааш шылга соок сугут пашка сугар. Баштын дууун бичи пөс

азы тараа саады-биле шыл, дуг-лап алыр. Оон пашты чүткел ха-йымас кылдыр олаар. Ол темпе-ратураны 30 минута дургунду-да турар. Дараазында пашты эскеш, соодуп каар. Оон шылда аксин бөшкүчүн чүк, лаа үзү азы бөшкүч-биле хирбалал каар.

Шак ынчаар пастеризаап а-рылган инек-караанда С вита-мин дык хой болур.

Кара өңүг инек-караан хуа караанга, суугулар болган пекча-да иштине кургадып ал болур. Оң ыш-биле холааш, пөс-биле дүптөп каан деспилерге мынчаар кургадыр херек. Чуга демир деспилерге катты кургадып болбас, кат ажыксы амдангы апар.

Катты чангыс кат кылдыр чат-каш, ымыг эрттир эңиг эвес орус пекча иштине кургадыр. Катты туткаш, сы туткаш сүг чок болур болза кат белек болган деп би-ли алыр.

Кургадып каан инек-караанда ол олчаан чигир-биле эвээр — 100 граммды-ла ортумаа-биле 18 миллиграмм С витамин бар болур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ

Оон кезек када үжеттинип оура, каалыг-ла бир үнелгилертиг тып алган чүве дег, холун койнулаан азыр уштуп өкелди. Баш кат ымы-дыр сый туткулап каан, чамык чер-лери элээн, ордуулай берген, моол бижиктиг саазыны менче сунду:

— Бо-дур, көрдү бе! Че, номчуп көрөм. Солун-дур!

Үнелгилертиг тулуп алган чүве дег, мен база-ла демги солунуң коп-чуг хумагалыг адыр-дүндө тул-кулап, мында бижип каан чүвени билир дег, көрүп олур мен.

— Номчуп көр даан! — деп, кижим шуут чалынган тоонуг, база каттап диледи. «Моол бижип билер мен» деп, оон мурунда мактанымкан ки-жи болбазык мен бе. Ынчанга ол меңе солун номчудар дээс чедип келген бооп-тур. Мен ынчаарда моол бижикти четте билбес дээрден башка, шокарлап билдир турган мен.

— Орта билер эвес мен — деп ха-рымлашым.

— Оода-ла бо чүү дөөн-дир? — дээс, улуг, кара үжүктөр-биле би-жи каал, солунуң алыңте айтыт. Оңу кожуп, үндүрүп номчудум. «Үнел» дөөс солун. Демги эжим моол дыл билдир кижиге болгай, ын-

чангаш дораан-на отуудура шаап-каан: «Шын» дөөн ышажыл.

«Шын» солунуң парлаттынип үн-гениниң баштайгы чылында бир-ле дугаар көргөнүм ол. Ынчан оңу мооң бижик-биле моол дыл кырыга үн-дүрүп турган. Ынчангаш номчуп, билип алыр берге.

1930 чылда Ынчанын бижиге чо-гаалтында, мен бижикти өрөнип алган мен. А 1932 чылда «Үнел» солунга моол бижик-биле моодап бижээн оурулдар аразында латин үжүк-биле тыва дыл кырыга пар-лап турар апарганда, оңу эсүдү-ла номчуп эгелден мен. Харын чүткө номчукчу эвес, а ол солунга матери-ал бижип турар болу берген мен. Бистин Чыргак, Хорум-Даглан со-лунга мен бир дугаарында материал бижип эгелден мен. Ынчангаш улус мени «бижикчи» дигир чүве.

Тыванын амыдаралын, Совет Эви-лдинде-даа болушкунуларын солун номчукчуларга чедирип турган. Улус оңу кончуг сонугурап номчутур, эл-дир кармактап алган чорур. Солун чаагай чырыдыкчы дээринге мен ынчаарда-ла бузурган мен.

М. ЧҮЛДҮМ,

көдөз бижикчи.

Ажылывыска идиглиг

Ынчаарда, 1930 чылдын июньда арөөвүнчү бир дугаар шылгалдазы болур дээм. Аңаа чед бердим. Ху-рал-даа эгелзэн. Баштай-ла мени ыныгырып, тургузуп алгаш, айты-рып тур:

— Улустун улуг хуралы деп чүл, улустун адыз эргези деп чү?...

Арөөз кеңигүннүң атырлар бе, азы артырбас бе дээр дугайында ар-өвчелер-даа, нам кеңигүннөр-даа са-нал берилген соода, мени арөөз-ге артырып каан. Оң соода дараг кижиге:

— Сени Кызыл хоорайны хевиле сургуулунга чорудар дээс бис, чо-руу сен бе? — деп айтырды.

— Нүзүлүм-биле чорур мен — деп харымлашым.

Ол дораан-на улуг бижип берген. Ол-ла менке Кызылдаа улапал чедип келген мен.

Эртенде, Кызылдың ийн кат-шолоазына чедө бээринге, чүк-чүк-

тен келген 9 кими болдуус. Олар-нын аразында «Шынын» хоочун ажилдакчылары Б. Хөвөмөй, О. Шырал болгаш өскө-даа бар.

Шолога бисти Тыва эң баштай-гы башкыларын бирээни С. Дармаа чыып алгаш:

— Бодунарнын төрөн бижикчи-рин хевилелгиле ажилдаар кылдыр тыва бижикче өөренип умкулуп си-лөр, башкылар кижиге мен-дир мен-дилер.

Ынчаар өрөнип эгелзенивис ол. Уш ай эртен соода, ам менден А. А. Пальмбах болгаш С. Дармаа башкыларымыс бисти негээрел намы-зынга апаргаш, бистин билиниси-ти хынап, шылгаан.

Оң соода типографияга кирип алгаш, арукчүлөп эгелзэн бис. Ын-чаарда «Үнел» солунга моол болгаш тыва дылдар кырыга арукчүлөп турдуус. Ол чылын-на «Тыва арат-тык шыны» солуну ийн арына

шуут тыдалап парлап эгелзэн.

«Шынын» ролу амгы үдө кон-чуг улуг. Бистин холкоштун, оң иш-тинде мээң ажилдап турарым сүт-баран ферманын дугайында «Шынга» материалдарын хой удаа парлап турган.

Бистин формада 6 нодан мыйсы-тыг бода мал бар. Ам бисте көл ажыл — мал ченин хойну бөлөткө-дүр, кышка белетилди үлөгерил до-дзары болгай. Бо дугайын бисе «Шын» база чагып турган. «Шын» сени бис база өртүп болур бис, чүл дээрге сүт дунаарынын чыл планын бирги чартын чылда 72 хуу куусудип ал-ган бис.

Ынчанга «Шынын» 40 чыл оң-биле холбаштыр ааа байыр чедирип тур бис!

О. ПИЛЬЧИР-ОЛ,

Танды районда «Коммунизмниң херели» колхозтун № 3 сүт-бараан ферманын эргелектин.

ТӨӨГҮНҮН ИЗИ-БИЛЕ

ДӨРТ КИЖИ КӨЖЭЭ

Мөңгү-Тайганын девискээрине кижиге көжөөлөр хай. Баргы ууу, Мөгөн-Бүрен хемин адык агамы, өвүр, Кара-Хөл бо девис-кээрлерге мурунку чылдарда ты-ылган көжөөлөрдө бижиктери ССРЭ-нин Эртемнор Академиязы-нын ажилдакчызы, төөгү артеме-нериниң кандидаты А. Д. Грач номчааш, ол дугайында тайыл-бырылг номчу бижээ болгай.

Шегетейлер дагылар, Мөгөн-Бүрен хемин солайга талалы-ерин, Шың-Бажы, Мөгөн-Бүрен бажында Сарыг-Хөлү, Ак-Хөл бо черлерге баргаш, Мөгөн-Бүрен ба-жында Будугут Кара-Суг ооруу деп черге дөрт арте бурунгу ки-жи көжөөлүн тыпкан мен. Ук ки-жи көжөөлөрү база-ла түрк ше-ри баштыкчыныга турсааткан-канын оларын эдиле-херексе-лери херечилеп турар.

Ол кижиге көжөөлөрүн аразында чаалап кылганы уран-шевер болгаш ол үенин кижиге будугу-нуң озагалы байдалын элдеректи-кин талалы-биле эң-не озагалы кылган бир көжөөр бар. Оң уузу курту бир метр ажа дүжүп турар, херөөнүн дооразы узуунга бол-гаш бажынын хемчээлгиле хамаа-лыштыр алырга, бичекке бола-ла, черле кайгамчык улуг, шы-рак кижиниң херөөн дурулал ча-лаан болду. Оң ол холунда даш-ка, солайга холун селеме сымын-

да салып алган, куртуна чангыс хевилдиге борбак чүве он тала-ны чап бажында база бар. Оорга-зын дургаар кезегелин база дү-зүлзэн.

Кижиге көжөөр боду долгандыр хевилей чыгган ийн бичи бажы-рыктын соңу-чөөн чүкте тала-зында өске бичи бажырыктын кырында олуруп турар. Нинти дээрлик хорумун иштине ийн бажырык бары база чиктиг. А. Грачтын тыпканы кижиге көжөө-лөрдө ийн бажырыктар чок болуп турар, а көжөөн олуруп тура-ры чангыс бажырыктын иштине кижиге сөөгү чок, калдыг-бир ырак-узаак черге дайында өлгөн кижиге баштыкчынынын турсаатка-нын кылып, алаа толук үндүргөн боор. Бо таварылгада ийн бажы-рыктын бирээнде «маалды-нык» мөчү сөөгү бар боауру ма-гат чок. Кижиге көжөөн арын талазыне улаштыр (соңу-чөөн чүкте) балбалдар деп адаа даш көжөөжигештерин саны 40 чедип турар (чамдымыз тураа чо-гуур черинде чок). Кижиге көжөө-ни эленинелек көк даштан кылган болду. Оң өске ийзини ак граниттен кылган, бирээни ай-талы ужа берген. Оскөан ары-биле черже барып ушкан. Дөртүк көжөөн тавылынын тогалап ту-рар херек даштан кылганынын ужурунда, бажында куу тог-

лап калган. Чүткел ийн холуун шенек талазы болгаш курун дүр-үздөн чери бидилер. Ол кижиге көжөөлөр дөрт бурунуг даш ка-жанын иштине бажырыкчанын-тың соңу-чөөн талазында олур-гар.

Олар база-ла тус-тузунда эвээр-даа, көрөй-даа балбалдар-лыг. Ук балбалдар болза турса-каалын кылган «маалдынык» ба-зып чок кылганы күчтөн дай-ыныларын саны айтып турар. Ук кижиге көжөөлөрүн Тыва чур-тунга VII—IX вектерде чурттал чоран турктериниң шериг баш-тыкчыларыга турсааткан.

Оң алдыда Мөгөн-Бүрен ба-жында болгаш Ак-Хөлде Скифтер үезинге (бистин арга чедир V—III вектерде) бажырык үезинге (V—IV) база XVII—XVIII век-терге хамааржыр язы-буру ба-зырыктар бар. Оларын иштине Мөгөн-Бүренин, Холааш биле Тургау белинде скиф үезиниң диаметри 52 метр, ойлуп дүжө берген ханымы 3,2 метр. Ак-Хөл-де диаметри 40 метр бажырыктар онаа солун болуп турар. Келир үенин археологтун шынчелде-ринге ол турсааткааларын ужу-дуазы улуг болуру чылдаш чок.

И. САМУ,

Ленинградтын археология институтунун эртем ажилдакчысы.

Редатор Н. Н. НУДАЖИ.

АВГУСТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чу-руктар 10, «Айны оорланкан кижиге дугайында» 12, «Трактористтер» 2, 4, «Мария» 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга дириг-чу-руктар 10, «Салым кескен моорат-тын чаа аян-чорук» 11, 15, «Ска-рамус» 3, 15, 5, 15, 7, 15, 9, 15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чу-руктар 11, «Бузуурар, бузуурезин бодулар билир» 12, 40, 4, 40, 8, 40, «Балкының огу» 6, 40 шактарда.

«ВОСТОК»: «1002 дүн» 11, 15, 1, 15, «Шүтүзүн силерге» 3, 15, «Бу-далган уруг» 7, 15, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРА: «Селеме бол-гаш розалар» 11, 1, «Макс Лидер-ниң кампанында» 7, 9 шактарда.

АВГУСТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Навалон» 10, 11, 20, «Динг дээр черлик мт» 12, 50, «Бир картошка, ийн картошка» 2, 40, 4, 30, 6, 20, 8, 10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Морозко» 11, 15, 1, 15, «Мария» 3, 15, 5, 15, 7, 15, 9, 15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бежелен Ферган-дан келген» 12, 40, «Скармус» 2, 40, 4, 40, 6, 40, 8, 40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Валера» 3, 30, 7, 15, «Бузуурар, бузуурезин бодулар билир» 5, 20, 9 шактарда.

амыдарал бидиринин 23—54.